בס"ד

פרשת תולדות תשפ"ז • גיליון קכ"א • שנה ד'

ויהי רעב בארץ מלבד הרעב הראשון אשר היה בימי אברהם (כו, א). ולכאו' צ"ב דאטו היינו חושבים שהרעב בימי אברהם נמשך עד לימי יצחק, עד שהוצרך הכתוב להדגיש שהיה זה רעב אחר מלבד הרעב בימי אברהם. ועי' ברמב"ן מש"כ בזה. ושמא יש ליישב עוד דהנה בהפטרת פרשת וארא (יחזקאל כט, יא) נאמר על מצרים "לא תעָבֶר בה רגל אדם, ורגל בהמה לא תעבר בה, ולא תשב ארבעים שנה". ושיעור הארבעים שנה פירש"י שם, דבחלום פרעה נגזרו מ"ב שני רעבון על מצרים, כנגד ג' פעמים שנכתב חלומו של פרעה בתורה - פ"א כשראה פרעה בחלומו, הב' כשסיפר החלומות ליוסף, ופעם שלישית כשהזכיר יוסף את החלום בפתרונו. והרי בכל אחד מהם נזכרו ז' פרות דקות וז' שבלים דקותף נמצא יחד מ"ב שני רעבון.

אמנם למעשה בזמן יוסף הפסיק הרעב אחר שנתיים כיון שבא יעקב, על כן פורע הקב"ה למצרים עוד ארבעים שני רעב, להלשים להם א ת כל המ"ב שני רעבון שנגזר עליהם. למדנו איפוא, כי שייך שהקב"ה יהמשיך רעב שנפסק - גם לאחר שנים רבות, ועדיין יֵחָשֵב כהמשך לרעב הראשון. לפי"ז יש לפרש היטיב כוונת הכתוב כאן, דבאמת זה פשוט שלא נמשך הרעב מימות אברהם עד לימות יצחק, אלא דעדיין היה מקום לטעות שהרעב שהיה בימי יצחק הרי הוא המשך בעצם לרעב שבימי אברהם, ולא רעב חדש שהחל זה עתה, לזה בא הכתוב להשמיענו, כי רעב זה רעב אַחֵר הוא ולא אותו הרעב שהיה בימי אברהם, ודו"ק.

ויזרע יצחק בארץ ההיא (כו, יב). וברש"י: אע"פ שאינה חשובה כא"י עצמה, כארץ שבעה גוים, עכ"ל. והיינו שהארץ ההיא שהיא פלישתים, אינה חשובה כא"י אלא כשאר ארצות שבעה עממין. והדברים צ"ב, דהרי כל ארצות השבעה גויים בכלל א"י ופלישתים נמי בכלל, ומדוע אינם חשובים כא"י עצמה. וכבר שאלתי כן לפני רבות בשנים מקמיה מו"ר המשגיח הגה"צ רמ"א שטרן זצ"ל והניח בצ"ע. ושמעתי דהגאון רבי אביגדור נבנצל שליט"א ר"ל בזה עפי"ד הגמ' בשבת (דף קי"ח) "א"ר יוחנן משום רבי יוסי כל המענג את השבת נותנין לו נחלה בלי מצרים, שנאמר וכו', לא כאברהם שכתוב בו (לעיל יג, יז) קום התהלך בארץ לארכה וגו', ולא כיצחק שכתוב בו (לעיל כו, ג) כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל, אלא כיעקב שכתוב בו (להלן כח, יד) ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה". ומדברי הגמ' עולה לכאו' דהייתה איזה תוספת בהבטחה ליצחק שינתן לו עוד חלק של א"י יותר על מה שהובטח לאברהם, וכן ליעקב הובטח עוד חלק יותר ממה שהובטח לאברהם ויצחק, וא"כ שמא יש לחדש דארץ פלישתים לא הייתה כלולה בהבטחת אברהם, אלא נוספה כעת בהבטחת "כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל" - שנאמרה ליצחק, וזהו כוונת רש"י במש"כ "ולא כא"י עצמה" דעד השתא לא הייתה נחשבת כא"י, ודו"ק.

וידידי הג"ר אברהם יהודה גיברלטר שליט"א רצה ליישב עוד, דע"פ המבואר בראשונים דעולי בבל לא כבשו את ארץ פלישתים, י"ל דכבר בימות אברהם היו המקומות שיכבשו לעתיד חשובים יותר מהמקומות שלא יִכָּבשו לעתיד, ומשו"ה לא הייתה ארץ פלישתים חשובה כא"י עצמה, וחידוש הוא.

ויהי ביום ההוא ויבאו עבדי יצחק ויגִּדו לו על אֹדות הבאר אשר חפרו וגו'. **ויקרא אֹתה שבעה על כן שם העיר באר שבע עד היום הזה** (כו, לב-לג). וברש"י: שבעה - על שם הברית, עכ"ל. מבואר בדבריו לכאו' דזהו ג"כ תוכן השם "באר **שבע**" על שם השבועה. אמנם בספורנו פירש באופ"א דנקרא באר שבע ע"ש שהיה המקום השביעי שחפרו בו באר, שג' בארות חפרו בימי אברהם [יעוי"ש ההוכחה] ועוד ד' בימי יצחק - ג' האמורים לעיל שהם: עסק, שטנה ורחובות, ועוד אחת האמורה כאן. ולפי"ד צ"ל דהאמור לעיל פסוק כ"ה "**ויכרו שם עבדי יצחק באר**", אינה באר נוספת אלא היא אותה הבאר האמורה כאן, והיינו שבאו לספר ליצחק על הבאר ההיא שחפרו, דאם לא כן נמצא שהיו שמונה בארות.

ועתה שא נא כליך תליך וקשתך (כז, ג). פירש"י: שא נא - לשון השחזה כאותה ששנינו (ביצה כ"ח א') אין משחיזין את הסכין אבל משיאה על גבי חברתה, חדד סכינך ושחוט יפה שלא תאכילני נבלה, עכ"ל. אולם אונקלוס תרגם "וכען **סב** כען זינך סיפך וקשתך", ולכאו' הוא לשון נטילה בעלמא שיטול את סכינו ולא לשון השחזה כדפירש"י, ועי'.

וישלח יצחק את יעקב וילך פדנה ארם אל לבן בן בתואל הארמי (כח, ה). הנה יעקב לא הלך מיד לבית לבן אלא נטמן תחילה י"ד שנה בבית עבר, כמו שהביא רש"י החשבון בסוף הפרשה. ונתקשה הסב"ק מרן הח"ח זיע"א (שמיה"ל שער התורה פרק ט'), מהו הטעם שדווקא עתה נטמן יעקב ללמוד י"ד, הרי היה כבר בן ס"ג שנה ולמה לא מיהר לקים בית ולהעמיד י"ב שבטים. וביאר שם דהיות שידע יעקב כי עומד הוא להכנס לבית לבן הארמי - שירצה להאבידו מן העולם וגם ביתו מלא טומאת תרפים, לא יהיה בכוחו לעמוד נגד טומאה רבה כזו בלתי זכות קדושת התורה. לצורך כך הקדים רפואה למכה - והטמין עצמו בבית שֵם ועבר, שָם למד בהתמדה רבה י"ד שנה מבלי ליתן תנומה לעפעפיו. ואחר לימוד שכזה, כבר היה סמוך ובטוח כי אפילו אם יתעכב כעת בבית לבן תקופת שנים לא יוזק כלל.

והוסיף בזה אאמו"ר ראש הישיבה זצ"ל, דלכאו' צריך טעם מדוע רק יעקב חשש מלינוק השפעה שלילית אצל לבן, ואיך לא חששה אמו רבקה - לשלוח את בנה יעקב אל אחיה הארמי שהכירה היטיב טיבו ועסקיו. וביאר בזה שפיר, דהנה נחלקו בגמ' (קידושין כ"ט ב') אם קודם ישא אדם אשה ואח"כ ילמד תורה, או שקודם ילמוד תורה ואח"כ ישא אשה. ואמרי' בגמ' דלא פליגי אלא חד מ"ד דיבר בא"י וחד מ"ד דיבר בבבל. ולפירוש ר"ת שהביאו התוס' שם - כך הוא החילוק, דר' יוחנן שאמר שקודם ילמוד

תורה ואח"כ ישא אשה מטעם - ד"ריחיים בצווארו ויעסוק בתורה", דיבר לבני בבל שלא היו יכולים להניח נשותיהם וגם שהיו עניים. ואילו שמואל שאמר שקודם ישא אשה ואח"כ ילמד תורה, דיבר לבני א"י היכולים ללמוד במקומם וגם עשירים הם ולא יפול עליהם עול הפרנסה, על כן עדיף שישאו קודם אשה בשביל שילמדו תורה בטהרה בלי הרהורים.

לפי"ז ביאר אאמו"ר שפיר, דמה שיצחק ורבקה לא חששו כלל על משך שהותו של יעקב אצל לבן, הוא משום שיצא מאצלם עתיר נכסין באופן שהיה תיכף ומיד יכול לישא את רחל בלי להזדקק לעבוד אצל לבן, ואדרבה בכך יזכה עוד למעלת לימוד תורה בשלימות כהנהגת בני א"י. אבל תיכף אחר שיצא הרי רדף אחריו אליפז שנטל ממנו כל ממונו, כיון שכן מיד חשש יעקב מהשפעתו הקלוקלת של לבן - מתוך שידע כעת כי יזדקק להשתהות אצלו משום על מנת ליתן לו תמורה על בנותיו, ואז יהיו ריחיים בצווארו לצד השפעת הטומאה הכללית מצד לבן, על כן נמלט תיכף ומיד לבית עֵבר להשתקע בתורה - כדינם של בני בבל העניים ללמוד תורה ואח"כ לישא אשה, ודו"ק.

דברים כדרכנות

לקחי מוסר ומעשה רב

עיקר התפילה ומהותה, וגודל הצורך והנחיצות להשכים לתפילה בזמנה

תחילת פרשתנו עוסקת בענין התפילה שהתפלל יצחק אל ד', דכתיב (כה, כא) **"ויעתר יצחק לד' לנכח אשתו כי עקרה הִוא ויעתר לו ד' ותהר רבקה אשתו"**. הלא מעידה התורה כי רק מכוח התפילה זכה לישועה - כמאמר הכתוב "ויעתר לו ד' ותהר רבקה אשתו", הרי שה"ותהר" בא רק מכוח ה"ויעתר". ואמנם איתא בחז"ל שכל סיבת העקרות נבעה מכך שנתאווה הקב"ה לתפילתם, אבל מ"מ הישועה באה אך ורק מכוח התפילה.

מזה חובה עלינו להתעורר ולשום על לב, שהתפילה ובפרט הבקשות שבתפילה כגון - "חננו" השיבנו" ו"רפאנו" ושאר הברכות - אינם סתם פזמונים בעלמא, אלא עלינו להפנים ולהאמין באמונה פשוטה וגמורה שאלו בקשות שאנו מבקשים מהקב"ה שימלא לנו אותם, כי לכך נוסדה התפילה - לפעול באמצעותה שיתקבלו משאלותינו ויתממשו בשלימות, בדיוק כפי שנתקבלה תפילתו של יצחק! ואם זוכים אנו לניסים וישועות הן לפרט והן לכלל, בודאי שהוא מכוח אלו שהתפללו והאמינו בתום לב כי בכוח התפילה להביא את הישועה הרצויה, ולפי שיעור התפילה וכוונתה כך הוא שיעור הזכות והשייכות הנזקפת להמתפלל - עם הישועה שבאה.

מידי דברי בענין התפילה וחשיבותה, ברצוני לעורר ששה ידיעות והלכות הנוגעים לתפילה - חלקם ידועים וחלקם שאינם ידועים כ"כ, ואף הידועים אינו בהכרח שמקויימים כדין.

א. ידוע מה שנפסק בהלכה (עי' פמ"ג א"א סי' ק"ט סק"ב הביאו הביאוה"ל שם בריש הסימן) שעיקר תפילה בציבור הוא כאשר מתחילים להתפלל יחד עם הציבור, והמתחיל אחר שכבר החל הציבור אי"ז נחשב תפילה גמורה בציבור.

ב. כעין זה מבואר במדרש לענין ק"ש - שחשוב עד למאד שיאמרו כל הקהל יחד שמע ישראל, וז"ל המדרש (שה"ש רבה סוף פר' ח'): "ד"א היושבת בגנים חברים מקשיבים, **כשישראל נכנסין לבתי כנסיות וקורין קריאת שמע בכיוון הדעת, בקול אחד בדעה וטעם אחד, הקדוש ברוך הוא אומר להם היושבת בגנים, כשאתם קורין חברים אני ופמליא שלי מקשיבים לקולך השמיעני, אבל כשישראל קורין קריאת שמע בטירוף הדעת, זה מקדים וזה מאחר ואינם מכוונין דעתם בקריאת שמע, רוח הקדש צווחת ואומרת"**, עכ"ד המדרש. מבואר בזה ענין גדול מאד שיאמרו כל הקהל יחדיו שמע ישראל, ובאם אין אומרים יחד גורמים חל ילה לרוה"ק שתצווח.

ג. כמה פעמים מבואר במ"ב (ראה סי' ס"ט סק"ג, סי' נ"ד סקי"ד וסי' רל"ו סק"א) שעיקר דין עניית ברכו הוא הברכה הבאה אחריה, דהיינו דמה שאומר הש"ץ ברכו את ד' היינו שיברכוהו אח"כ להקב"ה בברכת יוצר בשחרית, או ברכת מעריב ערבים בערבית. ואמנם ברמ"א (סימן ס"ט סעי' א') מבואר כי בעניית "ברוך ד' המבורך" סגי לקיים מה שאמר הש"ץ "ברכו את ד' המבורך", וראיה לזה מברכו שאומר העולה לתורה - שאין כל הקהל עונים ברכה אחריו, בהכרח שענינו של ה"ברכו" שם הוא שיברכוהו לקב"ה בברכת "ברוך ד' המבורך". מ"מ מדברי המ"ב נראה דמעיקר הדין יש להסמיך ברכת יוצר לעניית ברכו, לפי שעיקר הברכו הוא קריאה לברך את ד' בברכת יוצר או בברכת מעריב ערבים. [ובביאוה"ל (סי' ס"ט ד"ה שישלים) יש צד שאפילו אם לא אמר כלל פסוד"ז, שעדיף שיתחיל תיכף אחר ברכו ברכת יוצר ולא יתחיל מברוך שאמר, מזה הטעם גופא שעיקר הברכו הוא על ברכת יוצר הבא אחריו. אמנם למעשה מפקפק בזה משום שברוך שאמר וישתבח תקנה קדומה היא מאד לאמרם].

ד. עוד הלכה פסוקה היא בשו"ע (סי' ק"ט) דמי שלא התחיל להתפלל יחד עם הציבור, שאסור לו להתחיל להתפלל אא"כ משער שיוכל לגמור תפילתו קודם שיגיע ש"ץ לקדושה או לקדיש. ומבואר שם עוד כי יכול להתחיל להתפלל יחד עם הש"צ ויאמר עמו מילה במילה עד הקל הקדוש, וצריך לכוין גם לומר עמו ברכת שומע תפילה, וכן לשחות בשעה שהציבור אומר מודים - שלא יראה חלילה ככופר במי שהציבור משתחוים לו. ואם אינו אוחז במודים - בשעה שהקהל עונים מודים, יראה לכה"פ לשחות יחד עם הציבור - אם אינו אוחז בתחילת ברכה או בסופה, דאז אסור לו לשחות משום שאין שוחים בתחילת ברכה או בסופה אלא באבות ובמודים.

ובמ"ב (שם סק"י) הוסיף דאם אינו מוכרח לו להתחיל מיד, אין לו היתר להתחיל להתפלל על דעת שישחה באמצע הברכות, דיש לחוש שמא ישכח לשחות בשעה שהש"ץ אומר מודים - כיון שבסתם אינו מחוייב לשחות שם, ואם יתן ליבו לזה יטרד ולא יכוין בתפילתו, עכ"ד. וכמדומה שרבים אינם מקיימים דינים אלו כדבעי.

ה. עוד הלכה פסוקה היא (סי' נ"ב) דמי שאיחר ומצא ציבור בסוף פסוד"ז הרי הוא מדלג ואינו אומר אלא ברוך שאמר, אשרי, הללוקה הללו את ד' מן השמיים, הללו קל בקדשו, ישתבח ויוצר - בכדי שיוכל להספיק להתפלל שמו"ע יחד עם הציבור. והרמ"א הוסיף דאם אין לו שהות גם לזה, יאמר רק ב"ש אשרי וישתבח. ואם אין לו שהות כלל להספיק לומר פסוד"ז אפילו בדילוג, יאמר תחילה ק"ש ויוצר ושמו"ע יחד עם הציבור, ורק אח"כ יאמר כל פסוד"ז [בלי ברוך שאמר וישתבח].

ובמ"ב שם (סק"א) כתב שלכתחילה ראוי לבוא לבית הכנסת בהשכמה בשביל שלא יצטרך לדלג, כי כתבו הספרים שהמגיד הזהיר לבית יוסף - לבוא לבהכ"נ בהשכמה כדי שיוכל להתפלל כסדר ולא בדילוג, כי המתפלל בדילוג מהפך הצינורות. והוסיף המ"ב שהרבה אנשי מעשה נוהגים להתפלל כסדר מטעם זה - אפילו אם אחרו לבוא לבהכ"נ, אבל הביא מתשובות חכם צבי בשם הזוהר דאם איחר לבוא לביהכ"נ כו"ע מודו שידלג.

ומבואר דמעיקר ההלכה, המאחר עליו לדלג, ומי שרוצה לנהוג כאנשי מעשה, תחילה עליו לבדוק עצמו אם ראוי הוא לתואר זה, ואז לדון אם לנטות מהפסק הברור של השו"ע. ובפרט שאם הוא באמת מאנשי מעשה הי' בא בהשכמה, אם לא בסיבת אונס וכיוצ"ב. וכמו שהיה בהיכלו של הגרי"ז שאחד המתפללים היה מאריך בפסוקי דזמרה עד שהוצרכו להמתין עליו, כשהעירו לו שידלג ע"מ שלא יגרום לטירחא דצבורא, טען שחושש להפוך את הצנורות. השיבו הגרי"ז שלא ידאג כלל כי תפלתו כלל לא מגיעה לצנורות...

וברור שאם לא היה מביא המ"ב את הנהגתם של אתם אנשי מעשה, לא היה אף אחד מעלה צד שלא לנהוג כפי הדין המפורש בשו"ע שהוא לדלג. וזכורני את מו"ר המשגיח הגה"צ רבי משה אהרן שטרן זצ"ל, שהיה פעמים מאחר לתפילה בסיבת אונס מובהקת, כיון שאנשים מארה"ב שהיו להם בעיות בשלום בית, לא שמו לב לשינוי השעות בין א"י לחו"ל והיו מטלפנים אליו במשך כל שעות הלילה, עד שכמעט לא הספיק ליתן תנומה לעפעפיו. וכאשר אירע שאיחר, היה מקיים דין השו"ע ככתבו. והרויח מזה א. תמימות לקבל דין השו"ע. ב. להסמיך ברכו לברכת יוצר. ג. לומר ק"ש יחד עם כל הציבור בבחינת "חברים מקשיבים" - כדברי המדרש הנ"ל. ד. לקיים עיקר דין תפלה בציבור שהוא להתחיל יחד עם הציבור. ה. שלא להיות טרוד בתפילתו לשמוע קדושה והקל הקדוש, ולשחות בשעה שש"ץ אומר מודים.

ו. ענין נוסף שאינו מגדרי הלכות תפילה אלא מהלכות בין אדם לחבירו, שפעמים המאחרים עלולים בחוסר שימת לב או אפילו במזיד, להתפלל בהרמת קול במעט אחר שהקהל כבר החל שמו"ע, וזהו דבר שעלול להפריע לסובבים. והעושה כן לכאו' מחוייב לצאת להתפלל בחוץ עד שיגיע לשמו"ע, שלא להפריע לתפילת הציבור.

משראינו כל זאת, אין ספק כי העצה הפשוטה והיחידה להרויח את כל הנ"ל, לקיים את כל הלכות תפילה בדקדוק ובשלימות ושלא להפריע לזולת בתפילתו, היא העצה שכבר הביא המ"ב גופיה - **לבוא לתפילה בהשכמה**, שבכך זוכים לתפילה מהודרת בתכלית ההידור על שלל המעלות שהזכרנו ועוד רבים אחרים!